
IRAN IN AMERIKAANSE CARTOONS

Powell, *Washington Post*, 1-3-1980

Naam: Rianne van de Beek
Studentnummer: 3237273
Vak: Representaties. De constructie van de wereld in de massamedia, 1750- 2000
Cursuscode: GE3V11006
Docent: Prof. dr. J. van Eijnatten

INHOUDSOPGAVE

Introductie	3
Theoretisch kader	5
Cartoons	5
Betekenisgeving in cartoons.....	5
Cartoons in de jaren zeventig en tachtig.....	7
Invloed cartoons.....	7
Analysemethoden	10
Framing	10
Semiotiek	12
Eerder onderzoek naar Iranbeeld in Amerikaanse cartoons	14
Methode	20
Resultaten	26
Conclusie	28
Literatuurlijst	30

INTRODUCTIE

In het afgelopen jaar zijn de spanningen tussen Iran en de Westerse wereld opgelopen. In de afgelopen maanden heeft Israël al enkele malen bedreigd met preventieve aanvallen op Iran.¹ De Verenigde Staten lijken Israël hiervan te willen weerhouden, maar ook Obama sluit een aanval op Iran niet uit als het land verdere stappen onderneemt in zijn nucleaire ambities.² Dit soort dreigementen van Amerikaanse en Israëlische zijde is niet nieuw. Zo dreigde Israël in 2008 en 2009 ook al met militaire acties tegen Iran.³ Daarnaast heeft Iran al vele jaren te maken met sancties vanuit de Verenigde Naties. Het idee dat Iran een bedreiging vormt voor de rest van de Wereld, en met name voor het Westen, is dus niet iets van de laatste jaren.

De vraag die de aanleiding vormde voor dit onderzoek was of het negatieve beeld van Iran, zoals dat heden ten dage tot ons komt via de nieuwsmedia, niet is, of een langere geschiedenis heeft. En als dit beeld ouder is, is het dan in de loop van de jaren stabiel gebleven, of zijn er veranderingen waar te nemen? Idealiter was hiervoor een lange periode, van twintig of dertig jaar, onderzocht, maar dat bleek niet haalbaar te zijn binnen het korte tijdsbestek dat voor een bachelorscriptie staat. Daarom zal ik mij in dit paper beperken tot een analyse van het beeld van Iran in een beperkte periode van vier jaar. Mijn verwachting is dat de Iraanse Islamitische Revolutie een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan het huidige beeld van Iran in het Westen. Verschillende auteurs onderschrijven dat deze revolutie een grote invloed heeft gehad op de wijze waarop 'het' Midden-Oosten in 'het Westen' werd en wordt gezien.⁴ Wanneer dit het geval is, dan is het relevant om onderzoek te doen naar de Islamitische Revolutie en de invloed die deze revolutie heeft gehad op het beeld van Iran. Ik beperk mij, vanwege de tijd, tot het onderzoeken van het beeld van Iran in cartoons in een Amerikaanse krant, de *Washington Post*. De vraag die hierbij centraal staat is:

¹ NOS, 'Netanyahu voert druk op Iran op', (versie 6 maart 2012), <http://nos.nl/artikel/348409-netanyahu-voert-druk-op-iran-op.html> (16 april 2012).

² NOS, 'Obama: geen oorlogstaal tegen Iran', (versie 4 maart 2012) <http://nos.nl/artikel/347952-obama-geen-oorlogstaal-tegen-iran.html> (16 april 2012).

³ NOS, 'Israël dreigt met aanval op Iran', (versie 6 juni 2008), <http://nos.nl/artikel/72488-israel-dreigt-met-aanval-op-iran.html> (16 april 2012); NOS, 'Israël overweegt nog aanval op Iran', (versie 27 juli 2009), <http://nos.nl/artikel/92110-israel-overweegt-nog-aanval-op-iran.html> (16 april 2012).

⁴ Zie: C. Michelmores, 'Old Pictures in New Frames: Images of Islam and Muslims in Post World War II American Political Cartoons', in: *Journal of American & Comparative Cultures* 23 (2000), 37-51, 41-42; Edward Said, *Covering Islam* (London, 1981) xxi-xxii, 63-64.

Hoe wordt Iran gerepresenteerd in cartoons in de Washington Post in de periode 1977-1981?

Bij het vaststellen van de periode ben ik uitgegaan van de regeerperiode van de Amerikaanse president Jimmy Carter. In de Verenigde Staten vindt de inauguratie van presidenten traditioneel plaats op 20 januari. Dit betekent dat de onderzoeksperiode loopt van 20 januari 1977 tot en met 20 januari 1981. De Iraanse Islamitische Revolutie, die begon in november 1978, valt hierdoor iets voor het midden van de periode. Hierdoor is het mogelijk om te kijken of en hoe de wijze waarop Iran gerepresenteerd wordt, veranderd is door het uitbreken van de revolutie. De beperking van de periode tot de regeertijd van een president heeft bovendien als voordeel dat er een zekere mate van continuïteit bereikt wordt. In een aanzienlijk deel van de cartoons die in dit onderzoek zijn meegenomen, wordt het beleid van Carter en zijn kabinet ten opzichte van Iran becommentarieerd en bekritiseerd. Bij de cartoons over Iran, speelt dus de houding ten opzichte van de president en diens beleid mee. Mark J. Rozell heeft onderzoek gedaan naar de wijze waarop president Carter beschreven werd in de Amerikaanse pers. Zijn conclusie daarbij is dat Carter al vrij snel, nog voor het einde van zijn eerste jaar, werd gezien als een falende president. Opvallend is dat dit negatieve beeld niet veranderde na grote successen, zoals het tekenen van het vredesverdrag tussen Egypte en Israël.⁵ Na een president die negatief wordt beoordeeld, zijn mensen hoopvol dat het onder een nieuwe president beter zal gaan.

⁵ Mark J. Rozell, *The press and the carter presidency*, 60-62, 224-228

THEORETISCH KADER

CARTOONS

Het is goed om aan het begin van deze uiteenzetting een moment stil te staan bij de vraag wat een cartoon precies is. Omdat er niet een vaste vorm is voor cartoons, is het lastig om een definitie te geven die ruim genoeg is om alle cartoons onder te laten vallen, maar tegelijkertijd specifiek genoeg om een onderscheid te maken tussen cartoons en andere soorten afbeeldingen, zoals illustraties. Een belangrijk kenmerk van cartoons is dat ze commentaar geven op het nieuws. Vanwege deze functie, vergelijkt Christine Micheltore cartoon met redactionele commentaren. Net als deze commentaren, analyseren cartoons een situatie en vellen ze er een oordeel over. Een cartoon is dus per definitie subjectief. De idee van de cartoon als een visueel nieuwscommentaar, wordt door meer auteurs gedeeld.⁶ Een ander kenmerk van cartoons is hun satirische inslag. Karikaturen, overdrijving, metaforen en ironie zijn de middelen die cartoonisten tot hun beschikking hebben voor hun visuele commentaren op de actualiteit. Josh Greenberg duidt cartoons daarom aan als 'a form of satirical journalism.'⁷ Volgens Ellen Giarelli is deze satirische inslag het belangrijkste kenmerk van een cartoon. Het verkrijgen van steun voor de geuite mening is hier een bijproduct van.⁸

Betekenisgeving in cartoons

Veel cartoons bestaan uit slechts een kader. Om in deze beperkte ruimte een betekenisvol commentaar op de actualiteit te geven, maken cartoonisten gebruik van symbolen. Sommige cartoonisten zijn echte meesters in vangen van een complexe boodschap in een kader van tien bij vijftien centimeter. De symboliek in cartoons is constant aan verandering onderhevig. Dit is omdat cartoonisten met de symboliek die zij gebruiken, aansluiting zoeken bij beelden en concepten die bij het publiek bekend zijn. Sommige symbolen hebben al een lange geschiedenis, zoals bijvoorbeeld *Uncle Sam* als

⁶ C. Micheltore, 'Old Pictures in New Frames', 37.; zie ook: Stephan Hess and Sandy Northrop, *American Political Cartoons; the evolution of a National Identity, 1754-2010* (New Brunswick, 2011) 14, 16-17.; Ellen Giarelli, 'Images of Cloning and Stem Cell Research in Editorial Cartoons in the United States', in: *Qualitative Health Research* (2006) 61-78, 64. Opvallend is dat er ook vrij veel auteurs zijn die geen definitie geven van cartoons, zoals bijvoorbeeld: Ray Morris, 'Visual Rhetoric in Political Cartoons: a Structuralist Approach', in: *Metaphor and Symbolic Activity* 8 (1993) 195-210; Susan Morrison, 'The Feminisation of the German Democratic Republic in Political Cartoons 1989-90', in: *Journal of Popular Culture* 25 (1992) 35-51.

⁷ Josh Greenberg, 'Framing and Temporality in Political Cartoons: a Critical Analysis of Visual News Discourse', *Canadian review of sociology and anthropology* 39 (2002) 181-198, 182, 185.

⁸ Giarelli, 'Images of Cloning and Stem Cell Research', 64.

verpersoonlijking van de Verenigde Staten. Andere symbolen, zoals karikaturen van politici of verwijzingen naar een film, zijn vaak een korter leven beschoren.⁹ Greenberg stelt dat tijdelijke karakter van de symbolen in cartoons er niet toe leidt dat een cartoon door bepaalde mensen niet begrepen wordt, maar 'dat de cartoon meer overtuigend is voor de mensen die onder een bepaalde set van sociale, historische, politieke, economische en culturele omstandigheden leven.'¹⁰

Hoewel dit een mooie gedachte is van Greenberg, ben ik het niet met hem eens op dit punt. Tijdens mijn onderzoek, kwam ik de cartoon in figuur 1 tegen. Ondanks dat op dat moment de cartoons van drie jaargangen had gezien, heb ik werkelijk geen idee wie er op deze cartoon zijn afgebeeld en naar welke situatie hier verwezen wordt. Herbert Block of 'Herblock', de vaste cartoonist van de Washington post en tekenaar van deze cartoon, genoot roem vanwege zijn vermogen om karaktertrekken om te vormen tot een icoon.¹¹ Voor zijn cartoons ontving hij in totaal drie maal de prestigieuze Pulitzerprijs.¹² En Hess en Northrop noemen hem 'één van de meest invloedrijke cartoonisten van Amerika.'¹³ Herblock was een vakman en het feit dat ik deze cartoon niet

Figuur 1 - Herblock, *Washington Post*, 9-1-1980.

begrijp, ligt dus waarschijnlijk niet aan hem of aan de cartoon, maar aan het feit dat ik opgegroeid met een andere sociaal, historisch en cultureel referentiekader.

⁹ Giarelli, 'Images of Cloning and Stem Cell Research', 64.; Greenberg, 'Framing and Temporality in Political Cartoons', 182. Met betrekking tot *Uncle Sam* zie: Hess en Northrop, *American Political Cartoons*, 12-14, 28-31.

¹⁰ Greenberg, 'Framing and Temporality in Political Cartoons', 183.

¹¹ Steven Heller and Gail Anderson, *The Savage mirror: the art of contemporary caricature* (New York, 1992), 38.

¹² 'Herblock (American cartoonist)', *Britannica Online Encyclopedia* (datum laatst aangepast onbekend), <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/262773/Herblock> (24 juni 2012).

¹³ Hess en Northrop, *American Political Cartoons*, 127.

Het is wellicht goed om nog even wat dieper in te gaan op Herblock. Omdat hij de vaste cartoonist was van de *Washington Post* vanaf 1946 tot zijn dood in 2001,¹⁴ bestaat een groot deel van mijn bronnenbestand uit cartoons van hem. Verschillende auteurs benadrukken dat hij een cartoonist was die veel vrijheid genoot.¹⁵ Daarmee behoorde hij tot de uitzonderingen. Cartoonisten zijn naast commentatoren van het nieuws, immers ook mensen die op de loonlijst van een krant staan. Ray Morris stelt dat cartoonisten in de keuze van onderwerpen en standpunten, beïnvloed zijn door de visie van de redactie. Deze invloed was, volgens Morris, over het algemeen niet openlijk, maar ze was er wel.¹⁶ Herblock had echter de vrije hand gekregen van zijn krant, waardoor hij zaken onder de aandacht kon brengen die andere kranten en cartoonisten links lieten liggen. Qua politieke overtuiging was Herblock democraat.¹⁷ Dit weerhield hem er niet van om in zijn cartoons stevige kritiek te leveren op het beleid van de democratische president Jimmy Carter.

Cartoons in de jaren zeventig en tachtig

Aan het eind van de jaren zestig en begin jaren zeventig, was er in de Verenigde Staten een opleving in de populariteit van de cartoon, nadat deze na de oorlog onder invloed van de televisie was afgenomen. In deze periode kwamen er veel nieuwe cartoonisten bij en groeide het aantal kranten met cartoons enorm. Deze opleving had, volgens Heller en Anderson, alles te maken met het Watergateschandaal. Dit schandaal leende zich bijzonder goed voor cartoons. En in de sfeer van verontwaardiging, kon bijna alles gezegd en getekend worden.¹⁸ Na de val van Nixon, nam het aantal kranten met cartoons af. In de loop van de jaren '80 won de cartoon weer aan populariteit.¹⁹

Invloed cartoons

Wanneer het gaat om de invloed van cartoons, wordt vaak op de negentiende-eeuwse cartoonist Thomast Nast gewezen.²⁰ In de jaren zeventig van de negentiende eeuw,

¹⁴ Ibidem, 105, 166, 186.

¹⁵ Hess en Northrop, *American Political Cartoons*, 104-106.; Heller and Anderson, *The Savage mirror*, 14.; Morris, 'Visual Rhetoric', 197.

¹⁶ Morris, 'Visual Rhetoric', 197.

¹⁷ Hess en Northrop, *American Political Cartoons*, 15.

¹⁸ Heller and Anderson, *The Savage mirror*, 14

¹⁹ Ibidem, 14-15

²⁰ Enkele voorbeelden hiervan zijn: Hess and Northrop, *American Political Cartoons*, 8-10, 54-56.; C. Michelmore, 'Old Pictures in New Frames', 37.; Robert Philippe, *Political graphics, Art as a Weapon* (New York, 1982), 312.; Heller and Anderson, *The Savage mirror*, 10.

maakte deze cartoonist een serie cartoons over misstanden bij Tammany Hall, het politieke apparaat dat sinds 1789 de leiding had over de stad New York. In veel van de cartoons over deze misstanden, speelde William M. Tweed de hoofdrol. Hij was niet de enige politicus met een bedenkelijke reputatie, maar door de cartoons van Nast werd hij de personificatie van corruptie bij de Democraten in New York. Eén van de cartoons door Nast, die in de zomer van 1871 verscheen, bracht "Boss" Tweed tot de legendarisch geworden uitspraak:

'stop them damn pictures. I don't care so much what the papers write about me. My constituents can't read. But damn it, they can see pictures.'²¹

De corruptie, die door Nast aan de kaak gesteld werd, zou uiteindelijk het politieke einde betekenen van 'Boss' Tweed. Bovendien was het een cartoon van Nast die er voor gezorgd heeft dat Tweed, die naar Europa uitgeweken was om vervolging te ontkomen, gearresteerd kon worden. Een Spaanse politieagent, die het Engels onmachtig was, had Tweed op straat herkend, dankzij een cartoon waarop Tweed was afgebeeld in een gevangenispak.²²

Volgens deze anekdote zou William M. Tweed de eerste politicus zijn geweest die door cartoons zijn politieke carrière zag eindigen. Door dit verhaal kregen cartoons de naam grote invloed te hebben op het lezerspubliek. Dit was voor historici een reden om onderzoek te doen naar de inhoud van cartoons. Aanname bij deze historische onderzoeken was dat cartoons zowel een weergave van, als invloed op de publieke opinie vormen. Latere onderzoekers als Christina Michelmores, Josh Greenberg, Stephen Hess en Sandy Northrop zetten vraagtekens bij deze laatste aanname.²³ Hess en Northrop doen dit door verder in te gaan op de geschiedenis van Nast en de corruptie bij Tammany Hall. Daaruit blijkt dat de invloed van de cartoons van Nast minder groot is dan vaak wordt aangenomen. Jarenlang tekende Nast cartoons waarin hij de misstanden en corruptie onder de leiders van de stad onder de aandacht van het publiek bracht. Ondanks de cartoons, werd Tweed in deze periode herkozen als leider van de partij. Zelfs toen Tweed ten val kwam enkele jaren later, bleef de rest van de partij voortbestaan.²⁴

²¹ Geciteerd in: Hess and Northrop, *American Political Cartoons*, 8.

²² Hess and Northrop, *American Political Cartoons*, 8-10.

²³ Michelmores, 'Old Pictures in New Frames', 37.; Hess and Northrop, *American Political Cartoons*, 8-10.

²⁴ Hess and Northrop, *American Political Cartoons*, 8-10.

Welke invloed de media, en daarmee ook cartoons hebben, blijft een lastige vraag waar verschillende onderzoekers verschillende antwoorden op geven. Er zijn auteurs die erkennen dat ze geen bevredigend antwoord op deze vraag hebben. Zo merkt Michelmores in haar artikel op dat er nog geen onomstotelijk bewijs is dat media, en daarmee ook cartoons, invloed hebben op hun publiek, maar dat er evenmin bewijs van het tegendeel bestaat. Zij beslecht de zo ontstane impasse door te stellen dat het voor de bestudering van cartoons niet noodzakelijk is om precies te weten in welke mate er sprake is van beïnvloeding door de media. Want hoewel het niet mogelijk is om de precieze invloed van cartoons vast te stellen, geven cartoons wel een beeld van de aannames en vooroordelen die speelden in de periode waarin de cartoon verschenen is.²⁵ Hess en Northrop stellen, nadat ze hebben vastgesteld dat de cartoons van Nast niet de haast legendarische invloed hebben gehad die er in het verleden aan toegedicht is, dat het mogelijk is dat de invloed van cartoons een illusie is. Zij laten deze kwestie vervolgens rusten door verder te gaan op de grote populariteit van cartoons.²⁶

Andere auteurs nemen sterkere posities in. Zo betoogt Steven Heller, in het nawoord bij de tweede druk van het boek van Philippe, dat cartoons geen invloed hebben op het lezerspubliek, omdat cartoons slechts als bevestiging functioneren bij lezers die al sympathiek tegenover de besproken zaak staan. Cartoons zijn volgens deze zienswijze, dus te interpreteren als een preek voor de eigen parochie. Heller stelt dat, als de media al invloed hebben op het publiek, dat het bombardement van beelden die de huiskamer via televisie en foto's binnenkomt vele malen groter zal zijn.²⁷

Greenberg verdedigt daarentegen dat cartoons wel degelijk invloed hebben op de publieke opinie. Hij stelt dat sociale problemen pas zichtbaar worden voor een groot publiek, wanneer deze als zijn behandeld door instanties met een groot bereik, zoals de massamedia. De wijze waarop dit gebeurt, heeft invloed op de wijze waarop het publiek dit probleem zal interpreteren. Door het gebruik van symbolen in cartoons, kan een grote hoeveelheid informatie teruggebracht worden tot een enkele afbeelding. Zo kunnen cartoons, volgens Greenberg, mensen helpen om het leven van alledag te plaatsen en te begrijpen. Maar bij berichtgeving in de media in het algemeen, en cartoons in het bijzonder, is er wel bijna altijd sprake van versimpeling van complexe

²⁵ Michelmores, 'Old Pictures in New Frames', 37.

²⁶ Hess and Northrop, *American Political Cartoons*, 10-11.

²⁷ Steven Heller, 'Afterword', in: Robert Philippe, *Political graphics, Art as a Weapon* (New York, 1982), 320.

zaken en situaties. Hierdoor wordt het publiek een onvolledig beeld gepresenteerd, waardoor het gestuurd wordt in de interpretatie van de gebeurtenissen.²⁸

In grote lijnen ben ik het met Greenbergs standpunt eens, dat de media invloed op het publiek uitoefenen door de wijze waarop zij het nieuws presenteren. Net als andere auteurs, kan Greenberg geen indicatie geven van hoe groot deze invloed is. Tot er een methode ontwikkeld is, die het mogelijk maakt om de invloed van nieuwsmedia empirisch te meten, is het niet mogelijk om het effect van cartoons op het publiek te onderzoeken. Daarbij vraag ik mij ten eerste af of er ooit een methode ontwikkeld zal worden, waarmee het effect historische nieuwsberichten en cartoons achteraf bepaald kan worden.

ANALYSEMETHODEN

Framing

Bij de analyse van het beeld dat van een bepaalde groep geschetst wordt, komt het begrip *frame* van de socioloog Ervin Goffman al snel om de hoek kijken. Met *framing* bedoelde Goffman de wijze waarop mensen hun dagelijkse ervaringen ordenen om er vat op te krijgen. Mediawetenschappers gebruiken het begrip *framing* om de wijze waarop journalisten uit de grote hoeveelheid nieuws selecteren te beschrijven. Entman definieert *framing* als het selecteren van sommige aspecten van de werkelijkheid en ze zodanig presenteren dat ze opvallen in teksten.²⁹

Grofweg gezien zijn er twee benaderingen om *frames* in nieuwsmedia te analyseren: een inductieve en een deductieve methode.³⁰ Bij de inductieve methode staan de *frames* aan het begin van het onderzoek nog niet vast, maar worden tijdens het analyseren van de teksten geformuleerd. Voordeel van deze methode is dat *frames* die niet veel voorkomen in kranten, toch benoemd kunnen worden. Nadeel is dat de methode erg arbeidsintensief is, waardoor het minder geschikt is voor een groter bronnencorpus. De deductieve methode maakt gebruik van een aantal *frames* die voor de aanvang van het onderzoek zijn gedefinieerd. Deze methode is geschikt om toegepast te worden op een groot corpus van bronnen. Een nadeel is dat het een vrij grove analysemethode is,

²⁸ Josh Greenberg, 'Framing and Temporality', 181-184.

²⁹ Ibidem 183.; Philemon Bantimaroudis and Eleni Kampanellou, 'The cultural framing hypothesis. Cultural conflict indicators in *The New York Times* from 1981 to 2007', in: *Media, War & Conflict* 2 (2009), 171-190, 176.

³⁰ Holli A. Semetko and Patti M. Valkenburg, 'Framing European Politics: A Content Analysis of Press and Television News', in: *Journal of Communication* 50 (2000), 93-109, 94.

waarbij *frames* die niet van tevoren gedefinieerd zijn, over het hoofd gezien kunnen worden. Valkenburg en Semetko hebben, op grond van eerdere onderzoeken naar *frames* in kranten in Europa en de Verenigde Staten, de volgende vijf *frames* geformuleerd: conflict, persoonlijke elementen, economische gevolgen, morele aspecten, toeschrijven van verantwoordelijkheid.³¹ Neuman, Just en Crigler, die onderzoek hebben gedaan naar *frames* in nieuwsberichten in kranten en op de televisie in de Verenigde Staten, komen tot een iets afwijkende lijst: economische consequenties, conflict, machteloosheid, persoonlijke impact (te vergelijken met het frame 'persoonlijke elementen' bij Valkenburg en Semetko) en morele aspecten.³²

Een interessante vraag is of deze verschillende methoden voor *framing* die uit bovenstaande concepten zijn ontwikkeld, ook bruikbaar zijn voor cartoons. Hierboven is naar voren gekomen dat cartoons geïnterpreteerd kunnen worden als de visuele equivalent van redactionele commentaren op het nieuws. Er zijn echter een paar punten waarop cartoons sterk afwijken van geschreven commentaren: waar geschreven bronnen de mogelijkheid hebben om nuance aan te brengen door de andere kant van een verhaal te laten zien, hebben cartoons deze mogelijkheid niet. Een cartoon bestaat meestal maar uit een afbeelding en daarin moet de hele boodschap gevat worden.³³ Daarbij gaat de theorie van Valkenburg en Semetko ervan uit dat journalisten frames gebruiken om de aandacht van de lezer vast te houden. Cartoons kennen, vanwege hun vorm, deze noodzaak niet. Of zoals de historicus Roger Fischer het formuleerde:

‘in less than ten seconds, the skilled cartoonist must establish audience recognition of his or her visual symbol, make a political statement, and sell newspapers or magazines.’³⁴

Een onderzoeker die een geprobeerd heeft om *framing* toepasbaar te maken op cartoons, is Josh Greenberg. Greenberg stelt dat cartoons functioneren als *frames* voor het ordenen van sociale kennis, ‘insofar as they make use of various rhetorical devices (...) that purport to capture the essence of an issue or event graphically.’³⁵ Om de retorische middelen in cartoons te ontcijferen, bouwt Greenberg voort op een artikel van Ray Morris, waarin deze, onder andere, vier retorische middelen noemt die in

³¹ Ibidem, 94-96. In het Engels gaat het om respectievelijk: conflict, human interest, economic consequences, morality en attribution of responsibility.

³² Russell W. Neuman, Marion R. Just and Ann N. Crigler, *Common Knowledge: News and the Construction of Political Meaning* (Chicago, 1992) 62.

³³ Michelmore, ‘Old Pictures in New Frames’, 37-38.; Hess and Northrop, *American Political Cartoons*, 10.

³⁴ Geciteerd in: Hess en Northrop, *American Political Cartoons*, 13.

³⁵ Josh Greenberg, ‘Framing and Temporality’, 183.

cartoons gebruikt kunnen worden en die invloed hebben op de inhoud en betekenis ervan. Dit zijn: *condensation*, *combination*, *domestication* en *opposition*.³⁶

Met *condensation* wordt het terugbrengen van een complex fenomeen, of van gebeurtenissen waarvan de relatie complex is, in een enkel beeld bedoeld. Een voorbeeld hiervan is het terugbrengen van het conflict tussen Israël en de Palestijnen tot het beeld van David en Goliath. *Combination* verwijst naar het vermengen van concepten en ideeën van verschillende domeinen tot een nieuw beeld, maar op zodanige wijze dat het duidelijk blijft dat het om een samenstelling gaat. Voorbeelden die Morris hierbij noemt zijn het tekenen van het hoofd van een politicus op een varken, of het weergeven van politiek als oorlog.³⁷ *Domestication* is een proces waarbij abstracte ideeën en ver verwijderde, onbekende personen of gebeurtenissen, worden omgezet naar iets dat dichtbij, bekend en concreet is. Ten slotte *opposition*, is een retorisch middel, waarmee complexe gebeurtenissen of problemen worden teruggebracht tot een binaire tegenstelling of strijd. Greenberg voegt hier een vijfde middel aan toe: *transference*, waarmee hij doelt op het overdragen van de schuld aan een andere, vaak impliciet aanwezige, actor.³⁸

Vervolgens past Greenberd deze methode toe op twee cartoons. Uit deze toepassing blijkt echter dat dit, net als de inductieve framingmethode, erg arbeidsintensief is. Daarmee is het minder geschikt voor grotere bronnenbestanden, zoals het honderddrieëndertig cartoons tellende bestand dat voor dit paper gebruikt wordt. Een ander punt van kritiek is het gebruik van het woord 'insofar' door Greenberg. Dit suggereert dat de theorie niet op alle cartoons toepasbaar is. Het onderliggende concept, de visuele retoriek zoals het door Morris beschreven is, kan mijns inziens wel een hulpmiddel zijn om tot een diepere interpretatie van cartoons te komen.

Semiotiek

Semiotiek is een tak in de wetenschap die zich bezig houdt met de vraag hoe betekenissen in teksten en beeldmateriaal tot stand komen en hoe deze worden overgebracht.³⁹ Saussure stelt dat teksten zijn opgebouwd uit *signs*. Signs bestaan uit een concept waarheen verwezen wordt (*signified*) en het geluidsbeeld (*sound-image*)

³⁶ Ibidem, 186-187. Zie ook: Morris, 'Visual Rhetoric', 199-202.

³⁷ Morris, 'Visual Rhetoric', 200.

³⁸ Josh Greenberg, 'Framing and Temporality', 187.

³⁹ Arthur Asa Berger, *Media analysis techniques* (Los Angeles etc, 2010), 5.

wat naar dit concept verwijst (*signifier*). Het verband tussen *signified* en *signifier* is arbitrair en dit moet daarom geleerd worden.⁴⁰ Bij semiotiek wordt verder onderscheid gemaakt tussen denotatie, waarmee de letterlijke of expliciete betekenis van woorden of beelden wordt bedoeld, en connotatie, oftewel de culturele betekenissen die aan woorden verbonden zijn.⁴¹ Het complexe systeem van *signs* en de associaties die leden van een cultuur erbij hebben wordt *code* genoemd. Deze *code* heeft invloed op hoe mensen *signs* interpreteren. Hierbij komen ook misverstanden voor wanneer een *sign* anders geïnterpreteerd wordt dan door de maker bedoeld is. Umberto Eco stelt zelfs dat misinterpretatie de norm is sinds de opkomst van de massamedia. Hierdoor worden boodschappen verspreid onder een breed publiek dat pluriform is in de *codes* die men kent en gebruikt. De kans dat maker en publiek dezelfde code spreken is daardoor niet vanzelfsprekend.⁴²

Ellen Giarelli gebruikt deze theorieën uit de semiotiek voor de analyse van cartoons over stamcelonderzoek en klonen. Zij gaat hierbij uit van de methode voor visuele analyse, zoals deze is voorgesteld door Roland Barthes. Bij deze methode worden de verschillende elementen waaruit een afbeelding is opgebouwd geanalyseerd om zo tot de twee lagen van betekenisgeving, denotatie en connotatie, te komen. Bij de analyse van de eerste laag, denotatie, wordt gekeken wie of wat wordt afgebeeld. Dit is de *signifier*. Vervolgens wordt gekeken waar deze *signifier* naar verwijst, de *signified*. Als bijvoorbeeld in een cartoon een persoon met een baard wordt afgebeeld, dan kan dit geïnterpreteerd worden als een verwijzing naar het concept 'man'. Op eenzelfde wijze verwijst een rolstoel naar het concept 'gehandicapt'.⁴³

Bij de analyse van de tweede laag, de connotatie, wordt gekeken naar de symbolische betekenis van het beeld. Giarelli identificeert twee elementen uit de afbeeldingen die 'dragers van connotatie' zijn: de pose waarin de figuren staan, en de objecten die voorkomen in de cartoon. Uit deze *signifiers* van de connotatie, kan vervolgens de symbolische betekenis van de cartoon worden afgeleid. Giarelli illustreert dit aan de hand van een cartoon waarin het hoofd van een man met een baard is te zien, die naar beneden kijkt vanaf een wolk. Dit connotatie hiervan is dat God vanaf boven afkeurend toekijkt. De tekst in en bij cartoons, kan ook helpen bij het vinden van de connotatie.

⁴⁰ A. Berger, *Media analysis techniques*, 6-12.

⁴¹ Ibidem, 18-20

⁴² Ibidem, 18, 32-33

⁴³ Giarelli, 'Images of Cloning and Stem Cell Research', 69.

Deze teksten zijn over het algemeen behoorlijk specifiek, waardoor ze de lezer in de richting van een bepaalde interpretatie sturen.⁴⁴

Vervolgens past Giarelli deze theorie toe op een bronnenbestand van 106 cartoons. Twee codeerders beoordelen de cartoons op elementen van denotatie en connotatie. Om dit proces te standaardiseren, heeft Giarelli een aantal coderingsvariabelen vastgelegd, die bestaat uit een set vragen die helpt om de denotatie en connotatie van de cartoons vast te leggen. De vragen voor de denotatie gaan over zaken als de sekse van de karakters, hun ras of etniciteit en hun sociale rol. De vragen voor de connotatie gaan over de boodschap of bedoeling van de cartoon, de consequenties die het gebruik van de technologie (stamcelonderzoek of klonen) heeft volgens de cartoon en de wijze waarop in de cartoon de technologie gewaardeerd wordt.⁴⁵ Ten slotte worden de cartoons verbonden aan een *critical event*. Hiermee bedoelt Giarelli een gebeurtenis of situatie waar de cartoon mee verbonden is, of die de aanleiding zijn geweest voor het ontstaan van de cartoon.⁴⁶

De door Giarelli voorgestelde methode maakt het mogelijk om uitspraken te doen over de inhoud van cartoons, terwijl het tegelijkertijd geschikt is voor een groter bronnenbestand. Het is, kortom een methode met zowel kwalitatieve als kwantitatieve elementen. Dit maakt een grondige, diepe analyse van cartoons mogelijk. Hiermee is het een sterkere methode dan de framingmethode die hierboven beschreven is.

EERDER ONDERZOEK NAAR HET IRANBEELD IN CARTOONS

In het jaar 2000 verscheen een artikel, van de hand van Christine Michelmores, over het beeld van islam en moslims in Amerikaanse politieke cartoons. Michelmores stelt dat cartoons over het Midden-Oosten, die tussen de Tweede Wereldoorlog en de Golfoorlog van 1990 gepubliceerd zijn, drie grote thema's aan de orde stellen. Dit zijn het conflict tussen Israel en de Arabische landen in de regio, olie en islam. Tot ongeveer 1970, gingen cartoons over het Midden-Oosten vrijwel uitsluitend over het Israelisch-Arabische conflict. In deze periode zagen ook enkele cartoons over olie het licht. Na de eerste oliecrisis van 1973, werd olie een hoofdthema in cartoons. In deze cartoons ging het vooral over de controle die de Arabische landen hebben op olie en olieprijs en de gevolgen, of gevreesde gevolgen, hiervan voor het Westen. In deze cartoons creëerden

⁴⁴ Ibidem

⁴⁵ Giarelli, 'Images of Cloning and Stem Cell Research', 67-68,

⁴⁶ Ibidem, 68.

cartoonisten volgens Michelmores een consequent en etnisch stereotype van de Arabier. De Arabieren in deze cartoons werden geassocieerd met tenten, kamelen, lange gewaden en baarden. De oliecrisis legden de Amerikaanse kwetsbaarheid bloot. En dit resulteerde volgens Michelmores in defensieve cartoons, waarin Arabieren negatief, maar niet als inferieur werden neergezet.⁴⁷

Vervolgens gaat Michelmores in op de theorie van Edward Said, dat de oliecrisis ervoor heeft gezorgd dat islam 'nieuws' werd in de wereld. Olie zorgde, volgens Said, ervoor dat de aandacht van media in het Westen verschoof van de meer verwesterde landen rondom Israël, naar de olierijke landen waar de islam een grote rol speelt in het publieke leven.⁴⁸ Michelmores komt echter tot de conclusie dat er in cartoons over olie, maar zelden verwijzingen worden gemaakt naar islam. Pas met de opkomst van Ayatollah Khomeini in 1979, komt islam centraal te staan. Michelmores stelt dat Khomeini in cartoons de personificatie werd van islam. En Khomeini's islam is irrationeel, gewelddadig, anti-Amerikaans en zonder blijdschap.⁴⁹

Om haar stelling dat Khomeini de personificatie van islam is, geeft Michelmores de cartoon in figuur 2 als voorbeeld. Dit is een cartoon van Herblock, die op 19 januari verscheen in de *Washington Post*. Deze cartoon maakt derhalve ook onderdeel uit van de cartoons die ik geanalyseerd heb. Michelmores stelt dat de populariteit van Khomeini onder het volk, die uit deze cartoon naar voren komt, geen verband houdt met de Iraanse situatie of met de regering van de Shah. De

Figuur 2 - Herblock, *Washington Post*, 19-1-1079

⁴⁷ Michelmores, 'Old Pictures in New Frames', 37-41

⁴⁸ Said, *Covering Islam*, 33-37.

⁴⁹ Michelmores, 'Old Pictures in New Frames', 41-42, 44.

populariteit van Khomeini kan enkel verklaard worden vanuit de context van de moskee die op de achtergrond staat. Zoals Michelmores het formuleert: 'history, politics and economics do not matter. Islam is Islam. And Islam is violent.'⁵⁰

Ik ben het hierin niet eens met Michelmores. Wanneer wij deze cartoon in de historische context plaatsen, blijkt dat hij getekend is drie dagen nadat de Shah het land uit was gevlucht en een kleine twee weken voor Khomeini terugkeerde uit ballingschap.⁵¹ Er was een tijdelijke regering gevormd onder leiding van Shapour Bakhtiar. Khomeini had hierover zijn ongenoegen uitgesproken, omdat Bakhtiar was aangesteld door de Shah. Bakhtiar accepteerde deze aanstelling overigens pas nadat hij van de Shah de toezegging had gekregen dat deze uit Iran zou vertrekken.⁵² Bij zijn terugkeer op 1 februari, stelde Khomeini Mehdi Bazargan aan als de 'echte' premier. Dit zorgde voor verdeeldheid in het land, aangezien er nu twee leiders waren. Aanhangers van Khomeini namen de wapens op en na twee dagen strijd, op 10 en 11 februari, werd de macht overgedragen aan Khomeini en zijn aanhangers en werd Bazargan officieel premier van Iran.⁵³

De *critical event* die ten grondslag ligt aan deze cartoon is de steeds luider wordende roep onder de aanhangers van Khomeini om diens terugkeer. Deze cartoon houdt dus wel degelijk verband met de situatie in Iran op dat moment. De connotatie van de cartoon is dat de Iraniërs, die Khomeini als leider willen, daarmee feitelijk vragen om een nieuwe dictator.

Wat betreft de moskee op de achtergrond, deze staat daar niet zonder reden. Alle symbolen in cartoons zijn met een bedoeling op die plaats neergezet en dragen bij aan de betekenis van de cartoon. De moskee staat op de plaats waar de aanhangers van Khomeini vandaan komen. Daarom denk ik dat de moskee is afgebeeld ter aanduiding van de religieuze achtergrond van deze groep mensen. Islam speelt dus wel een rol in deze cartoon, maar niet de hoofdrol. Anders had de moskee op een prominentere plaats in de cartoon gestaan. Hoe Michelmores op grond van het feit dat er een moskee in de cartoon voorkomt, tot de conclusie is gekomen dat islam hier wordt gerepresenteerd als

⁵⁰ Ibidem, 44-45

⁵¹ De vlucht van de Shah was op 16 januari 1979. Khomeini keerde terug naar Iran, na zestien jaar in ballingschap te hebben doorgebracht, op 1 februari 1979. Zie: Nikki R. Keddie, *Modern Iran; Roots and Results of Revolution* (New Haven 2003), 232-239.

⁵² Charles Kurzman, *The Unthinkable Revolution in Iran* (Cambridge, 2004), 144-145.

⁵³ Keddie, *Modern Iran*, 238-239.

gewelddadig, is mij volstrekt onduidelijk. Daarnaast ben ik van mening dat zij onvoldoende onderbouwd waarom deze cartoon typerend is voor de cartoons over Iran.

Ook qua methodologie heb ik een en ander aan te merken op dit onderzoek. Zo geeft Michelmores nergens aan hoeveel cartoons zij gebruikt heeft voor haar onderzoek. Het enige wat Michelmores de lezer meedeelt over haar methode, is dat zij cartoons heeft gebruikt die gepubliceerd zijn in een drietal Amerikaanse weekbladen. Deze heeft zij vervolgens aangevuld met cartoons die ze in 'verzamelingen' vond. Hoe deze verzamelingen eruit zien, wie ze heeft samengesteld en met welke motieven wordt niet verteld. Daarnaast heeft Michelmores cartoons gebruikt die ze op het internet vond. Ook hierbij geeft ze geen verdere informatie over de vindplaats van deze groep cartoons. Vervolgens geeft Michelmores aan dat ze deze cartoons gaat analyseren, maar ze zegt niets over de methode die ze hierbij toe past.⁵⁴

Wat wel duidelijk is, is hoezeer Michelmores beïnvloed is door de theorieën van Edward Said. Michelmores beschrijft haar waarneming dat het beeld van Khomeini in cartoons als 'een fanatiek, bedreigend figuur', heel snel 'gekristaliseerd' is.⁵⁵ Dit ging volgens Michelmores zo snel, dat er een diepere verklaring moet zijn dan de val van het regime van een pro-Amerikaanse *shah* en het trauma van een 444 dagen durende gijzeling van Amerikaanse burgers. Deze verklaring vindt zij in de theorie van Edward Said dat het anti-islam sentiment in 'het Westen' zijn wortels heeft in de vroege middeleeuwen. Het beeld ten opzichte van islam is sinds die tijd, volgens Said, wel uitgebreid en gespecificeerd, maar de kern is gelijk gebleven. Het negatieve beeld van Khomeini kon, volgens Michelmores, zo snel vastgesteld worden omdat het aansloot bij een al bestaand beeld van islam.⁵⁶

Deze verklaring vind ik op zijn zachts gezegd vergezocht. Het gaat er namelijk vanuit dat culturen statische entiteiten zijn en dat het contact dat tussen het Westen en de Orient altijd negatief is geweest. Bij beide stellingen heb ik grote twijfels.

BRONNEN

Bij dit onderzoek is gekeken naar de cartoons die tussen 20 januari 1977 en 20 januari 1981 verschenen zijn in de Washington Post. Bij de selectie van deze krant speelden drie zaken mee: oplage, beschikbaarheid en het aantal cartoons. In 1977 stond de

⁵⁴ Michelmores, 'Old Pictures in New Frames', 38.

⁵⁵ Ibidem, 42.

⁵⁶ Ibidem, 42-44.

Washington Post, volgens Stephen Hess, met een dagelijkse oplage van 530.031, op de vijfde plaats van de meest gelezen kranten. Op plaats een tot en met vier stonden respectievelijk: de New York Daily News, de Los Angeles Times, de New York Times en de Chicago Tribune.⁵⁷ De Amerikaanse krant die in 2011 de grootste circulatie had, *The Wall Street Journal* komt niet voor in de statistieken van Hess. Het is niet gelukt om van deze krant de precieze oplage van 1977 te achterhalen. Wel stuitte ik op de site van de Wall Street Journal op een artikel, waarin gesteld wordt dat de oplage tussen 1966 en 1983 ruim verdubbelde tot 2,1 miljoen.⁵⁸ Hieruit kan opgemaakt worden, dat de Wall Street Journal in 1977 ook tot de meest gelezen kranten van de Verenigde Staten behoorde.

Van de zes kranten met de hoogste oplage aan het begin van de onderzoeksperiode, zijn er drie kranten die voor de hele periode beschikbaar zijn bij bibliotheken in Nederland.⁵⁹ Dit zijn de *New York Times*, de *Wall Street Journal* en de *Washington Post*. Deze drie kranten hebben bovendien het voordeel dat ze online beschikbaar zijn via ProQuest Historical Newspapers. De database van ProQuest Historical Newspapers bestaat uit een groot aantal scans van kranten over een langere periode. Met behulp van deze scans kan door oude kranten 'gebladerd' worden. Doordat de bestanden vrij groot zijn, gaat dit echter niet heel snel. De database van ProQuest biedt echter ook de mogelijkheid om op trefwoorden en artikelsoort te zoeken. Hiermee is het mogelijk om slechts op cartoons te zoeken. De functie om op trefwoorden te zoeken, werkt echter niet bij cartoons. De cartoons staan stuk voor stuk geregistreerd als 'editorial cartoon x – no title', waarbij 'x' staat voor een nummer. Deze nummering begint bij elke uitgave van de krant weer overnieuw.

ProQuest is een commerciële organisatie, die zijn bestanden slechts aan instanties beschikbaar stelt. Wanneer men gebruik wil maken van de database, is men dus afhankelijk van een instantie die een abonnement bij ProQuest heeft lopen. De *Washington Post* en de *New York Times* zijn beschikbaar bij de bibliotheek van de Universiteit van Leiden, de *Wall Street Journal* is beschikbaar bij de bibliotheek van de Erasmus Universiteit te Rotterdam.

⁵⁷ Stephen Hess, *The Washington Reporters* (Washington, 1981), 168.

⁵⁸ Cynthia Crossen, 'It all began in the Basement of a Candy Store' (versie 1 augustus 2007), <http://online.wsj.com/article/SB118591182345183718.html> (24 juni 2012).

⁵⁹ Volgens Picarta, een verzameling van catalogi van een groot aantal bibliotheken in Nederland. Raadpleegbaar via: <http://picarta.pica.nl>

Bij raadpleging van de database voor deze drie kranten, bleek echter dat de *Wall Street Journal* en de *New York Times* slechts incidenteel cartoons publiceerden in de periode 1977-1981. Om er zeker van te zijn dat dit niet te maken had met een verkeerde codering, heb ik van beide kranten alle kranten van de maand februari van het jaar 1979 van voor tot achter digitaal doorgebladerd. Dit leverde echter niets op.

In de *Washington Post* verschenen wel regelmatig cartoons. In 1977 was dit drie tot vier keer per week. In juni 1978 werd dit vijf keer per week, namelijk op zondag, dinsdag, woensdag, donderdag en vrijdag. Incidenteel verscheen er ook op de maandag en zaterdag een cartoon. Deze was dan echter nooit van de hand van de vaste cartoonist Herblock. Vanaf mei 1979 nam het aantal cartoons flink toe. Dit heeft te maken met het

opkomen van een nieuwe categorie in de zaterdageditie van de krant, genaamd 'Drawing Board'. Hierin werden per keer vier tot acht cartoons afgedrukt, die eerder in andere kranten en tijdschriften waren verschenen. In de maand mei verscheen deze categorie om de week, vanaf juni

	1977	1978	1979	1980	1981
januari ⁶⁰	8	18	26	41	30
februari	17	16	28	42	
maart	20	20	28	20	
april	17	17	25	32	
mei	19	17	34	37	
juni	17	20	48	41	
juli	18	18	44	44	
augustus	20	27	39	56	
september	14	8	37	39	
oktober	6	21	27	46	
november	16	20	43	52	
december	18	23	51	52	
totaal	190	225	430	502	30

wekelijks. In 1980 wordt dit vervolgens teruggebracht tot drie keer per maand. Tabel 1 geeft een overzicht van het aantal cartoons dat per maand verscheen in de onderzochte periode. In totaal werden er in deze periode 1377 cartoons gepubliceerd. De lagere aantallen cartoons in de periodes september tot oktober 1977, september 1978, september en oktober 1979 en maart en april 1980, hebben te maken met de vakanties van de vaste cartoonist Herblock.

Tabel 1 – Aantal cartoons *Washington Post*

Naast de cartoons van Herblock, drukte de *Washington Post*, ook cartoons af van andere tekenaars. In 1977 vond dit nog heel incidenteel plaats. In 1978 werd dit een à twee keer per week. In 1979 blijft dit een à twee keer per week, maar een van deze keren is de zaterdageditie, waar in de 'Drawing Board' vier tot acht cartoons te vinden zijn van andere cartoonisten dan Herblock. Deze ontwikkeling heeft zijn weerslag op de

⁶⁰ In 1977 is begonnen met tellen op 20 januari. In 1981 was 20 januari de laatste datum die meegenomen is.

samenstelling van het bronnenbestand dat voor dit onderzoek gebruikt is. De cartoons uit 1977, vier stuks in totaal, zijn allen van Herblock. Van de 16 cartoons uit 1978, zijn er 2 van andere cartoonisten dan Herblock (12,5%), in 1979 zijn dit er 22 van de 67 (35,5%), in 1980 19 van de 42 (47,5%) en in januari 1981 3 van de 30 (10%). Dit lagere percentage in januari 1981, kan verklaard worden doordat in de tweede week van januari de 'Drawing Board' niet verschenen is en de edities van zaterdag 24 en zaterdag 31 januari, buiten de periode vallen.

METHODE

Voor de analyse van de cartoons, heb ik gebruik gemaakt van een semiotische analysemethode, die vergelijkbaar is met de methode die Giarelli heeft toegepast. In totaal zijn 133 cartoons geanalyseerd. Bij het samenstellen van dit corpus, dus in de beginfase van het onderzoek, stonden de volgende vragen centraal:

- Is er sprake van een cartoon of een afbeelding?
- Indien het een cartoon is: wordt er in de cartoon een directe of indirecte verwijzing gemaakt naar Iran?

De eerste vraag bleek nodig te zijn, omdat in de database van ProQuest alle afbeeldingen op de redactionele pagina en de OpEd, de pagina tegenover de redactionele pagina, als cartoon waren gecodeerd. In de *Washington Post* stonden deze afbeeldingen als illustratie bij redactionele stukken en ingezonden brieven, maar ook cartoons werden ingezet als illustratie bij dit soort geschreven tekst. Daarbij waren er afbeeldingen die, wanneer de opinietekst erbij gelezen werd, een duidelijk commentaar over een bepaalde zaak gaven. De theoretische scheidslijn tussen afbeelding en cartoon, zoals dit eerder in dit paper aan de orde is gekomen, bleek in de praktijk meer weg te hebben van een grijs gebied. Om te voorkomen dat willekeur een rol zou gaan spelen bij het bepalen of ik iets als cartoon of als afbeelding zou beoordelen, heb ik twee vragen geformuleerd om de afweging steeds op dezelfde gronden te maken. Wanneer beide vragen met 'ja' werden beantwoord, rekende ik een illustratie tot de cartoons. Deze vragen waren:

- Komt uit de illustratie een mening of commentaar naar voren?
- Staat de illustratie op zichzelf? Waarmee ik bedoel of de illustratie begrepen kan worden zonder dat het opinieartikel waar het bij staat gelezen wordt.

Wat betreft de tweede vraag, over de directe en indirecte verwijzingen naar Iran, heb ik de volgende definities aangehouden: Onder een cartoon met een directe verwijzing naar Iran, versta ik de cartoons waarin Iran genoemd wordt in de tekst, of waarbij uit de context en de gebruikte symbolen duidelijk wordt dat Iran bedoeld wordt. Een voorbeeld van deze laatste categorie is figuur 2. In de cartoon komt het woord 'Iran' niet voor, maar het gebruik van de afbeelding van Khomeini en de tekst boven de cartoon, maken duidelijk dat het hier om Iran gaat. Naast cartoons waarin Iran expliciet of impliciet genoemd wordt, zijn er ook cartoons die verwijzen naar de regio waar Iran ligt (Midden-Oosten en/of Perzische Golf) of naar de OPEC, waar Iran één van de oprichters van is.⁶¹ Deze cartoons behandel ik als cartoons die indirect naar Iran verwijzen. Echter, cartoons over het Midden-Oosten waarin landen expliciet benoemd werden, heb ik niet meegenomen in mijn bronnenbestand.

De reden om cartoons de OPEC mee te nemen in mijn onderzoek was dat Iran, voor de revolutie, een grote rol speelde in het bepalen van de olieprijs. Zo was het de shah die in 1973, bij de samenkomst van de OPEC, het voorstel deed om de prijs voor een vat ruwe olie te verdubbelen. Een voorstel dat werd aangenomen. Van de winst die de Shah maakte door deze prijsverhoging, kocht hij op grote schaal wapens en andere militaire uitrusting van het Westen. De Verenigde Staten waren de grootste leveranciers van wapens.⁶² Al de cartoons over het Midden-Oosten die voor de val van de shah verschenen zijn, gingen over het Amerikaanse wapenbeleid. Hierdoor is er een reële kans dat cartoons over prijsverhogingen en wapenhandel, uit deze periode, naar Iran verwijzen. Hoe het aantal cartoons over deze drie onderwerpen verdeeld zijn, is te zien in Tabel 2.

Nadat ik op deze wijze een corpus van 133 cartoons had verkregen, begon ik met het samenstellen van een lijst van objecten die in de cartoons waren afgebeeld. Dit leverde een vrij lange lijst op. Enkele van de meest voorkomende objecten waren:

- Benzinepomp/olievat
- Geld

⁶¹ OPEC, 'OPEC : Iran', http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/163.htm (25 juni 2012)

⁶² Keddie, *Modern Iran*, 163-165.

maand	1977			1978			1979			1980			1981		
	Iran	OPEC	MO	Iran	OPEC	MO	Iran	OPEC	MO	Iran	OPEC	MO	Iran	OPEC	MO
januari							5		1	4			5		
februari			1			3	4		1	6					
maart						1	4	2		2					
april						1	2			6					
mei		1					2	1		1					
juni						2			2	1	1				
juli		1					1	3		2					
augustus						1	2		2						
september							1	1		5					
oktober										4					
november				1	1		9	2		4					
december		1		2	3		15	2		4					
totaal	0	3	1	3	7	6	45	13	4	39	1	0	5	0	0

Tabel 2 – aantal cartoons over Iran, OPEC en Midden-Oosten (MO)

- Islamitische symbolen (moskee, gebedskleed, gebedshouding)⁶³
- Keuken/potten/pannen
- Knuppel
- Krant
- Landkaart
- Pokerspel
- Protestbord
- Tent met grote auto
- Trofee
- Vlag
- Wapen(s)

⁶³ Wat betreft de islamitische symbolen heb ik hoofddoeken in het Iraanse straatbeeld niet meegeteld. Nadat Khomeini aan de macht gekomen was, heeft hij de hoofddoek voor vrouwen verplicht gesteld. Als een cartoonist een vrouw met een hoofddoek afbeeldt, kan hij het als religieus voorwerp bedoeld hebben, maar ook als een 'waarheidsgetrouwe' weergave van de werkelijkheid. De kleding van de geestelijk leiders heb ik evenmin als religieus symbool geïnterpreteerd. Het zwarte gewaad met de zwarte tulband is de kleding die binnen de shi'itische islam traditioneel door de hogere geestelijk leiders gedragen wordt. De zwarte tulband mag echter alleen gedragen worden door mensen die directe afstammelingen van de Profeet zijn. Andere hoge geestelijk leiders dragen een witte tulband. Zie: Andrew Rippin, *Muslims; Their religious beliefs and practices* (London, 2005), 121-134.

Vervolgens heb ik gekeken naar de connotatie die naar voren kwam bij de combinatie van verschillende objecten. Een overzicht hiervan is te vinden in Tabel 3.

Denotatie	connotatie
Man met baard in zwart gewaad met zwarte tulband	Geestelijk leider Iran
Man met baard in zwart gewaad met zwarte tulband, V-vormige groeven in het gezicht en zware wenkbrauwen	Ayatollah Khomeini
Jongeman met baard en geweer (en eventueel button op de jas met 'student'.	Aanhanger van Khomeini
Krant	Actualiteit
Trofee	Verrichtingen, behaalde resultaten
Protestbord	Onvrede
Gebblinddoekte mensen voor een muur	Executie
Knuppel	Dwang of klappen te verduren krijgen
Keuken	Politiek
Potten en pannen	Politiek beleid
Koks	Politici
Brandstapel	Vervolging, middeleeuwse connotatie
Benzinepomp met lange rij auto's	Energiecrisis
Geld	Macht/invloed
Pokerspel	Onderhandeling
Pokerspel – verhogen	Nieuwe eisen stellen
Man met oosterse kleding	Arabier
Grote auto met bedoeïenentent	OPEC
Man in pak met koffer	Politicus
Gebblinddoekte man	Gijzelaar
Man met gestreepte broek, hoge hoed en sterren op de jas	Uncle Sam, Verenigde Staten
Opgehouden hand	Vragen om geld
Mannen in pak in Oval Office of Department of State	Politici
Een persoon torent boven een ander persoon uit	De een oefent macht uit op de ander
Pakket	Politiek beleid
Troon	Macht, leiding in een land
Beer met hamer en sikkel	Sovjet-Unie

Tabel 3 – Denotatie en connotatie

Na deze analyse van de betekenis van de symbolen in de cartoons, heb ik de cartoons op chronologische volgorde gelegd. De zo ontstane tijdlijn, heb ik naast de lijst van gebeurtenissen gelegd, die te vinden is in Tabel 4. In deze lijst heb ik gepoogd een zo volledig mogelijk overzicht te geven van de gebeurtenissen in Iran tussen januari 1977

en januari 1981. Deze lijst heb ik vervolgens aangevuld met gebeurtenissen uit de Amerikaanse politieke geschiedenis van die tijd, die verband houden met Iran.⁶⁴

Datum	gebeurtenis
Oktober 1977	Begin van de protesten tegen de shah.
Januari 1978	Protesten intensiveren.
Augustus tot december 1978	Demonstraties en stakingen, onder andere bij de olieraffinaderijen.
November 1978	Massaprotesten in Iran, onder andere bij de Amerikaanse ambassade.
29 december 1978	Shapour Bakhtiar krijgt opdracht van de Shah om een regering te vormen.
4 januari 1979	Bakhtiar aangesteld als premier.
9 januari 1979	President Carter brengt een bezoek aan de shah en noemt hem bij deze gelegenheid "a leader of supreme wisdom, and a pillar of stability in the volatile Middle East."
12 januari 1979	Khomeini richt de Raad van de Islamitische Revolutie op.
16 januari 1979	De shah vlucht naar het buitenland.
1 februari 1979	Khomeini keert terug uit ballingschap.
4 februari 1979	Bazargan wordt door Khomeini aangesteld als premier. Begin van de 'duale regering'
10-11 februari 1979	Aanhangers van Khomeini beginnen een gewapende strijd om de macht.
11 februari 1979	Bakhtiar draagt de macht over aan het kamp van Khomeini.
14 februari 1979	Bazargan vormt een tijdelijke regering van zeven leden.
22 oktober 1979	Shah arriveert in New York voor een medische behandeling.
24 oktober 1979	Grondwet Islamitische Republiek Iran aangenomen.
4 november 1979	Bestorming en bezetting van de Amerikaanse ambassade in Iran. Het aanwezige personeel wordt gegijzeld. Zes diplomaten weten uit te wijken naar de Zwitserse en Canadese ambassaden.
6 november 1979	Regering Bazargan treedt af.
6 november 79 tot 12 augustus 1980	De Raad van de Islamitische Revolutie regeert het land. De net aangenomen grondwet, wordt buiten werking gesteld.
23 januari 1980	Carter noemt in zijn <i>State of the Union Address</i> de gijzelaars 'onschuldige slachtoffers van terrorisme en anarchie', Iran noemt hij een 'bedreiging van de vrede' en over de onderhandelingen zegt hij: 'de Verenigde Staten niet toe zullen geven aan chantage.' ⁶⁵
28 januari 1980	De Canadese Ambassade helpt de zes Amerikanen, die gijzelneming wisten te ontkomen, te ontsnappen uit Iran.

⁶⁴ Voor de tijdlijn van de geschiedenis van Iran heb ik van de volgende boeken gebruik gemaakt: Keddie, *Modern Iran*, 148-257.; Kurzman, *The Unthinkable Revolution*, 1-172; M. Reza Ghods, *Iran in the Twentieth Century; A Political History* (London, 1989), 197-230. Voor de Amerikaanse politiek ten opzichte van Iran heb ik gebruik gemaakt van: David Farber, *Taken Hostage; the Iran's hostage crisis and America's First Encounter with Radical Islam* (Princeton, 2005).; Rozell, *The press and the carter presidency* (London, 1989).

⁶⁵ James E. Carter Jr., 'State of the Union Adress' (23 januari 1980) raadpleegbaar via: <http://www.airforcemagazine.com/MagazineArchive/Documents/2010/April%202010/0410fullkeeper.pdf>.

Februari 1980	In de VS doet het gerucht de ronde dat een akkoord over de vrijlating van de gijzelaars nabij is.
April 1980	Oprichting van revolutionaire tribunalen in Iran, die de vijanden van de revolutie moest berechten en executeren.
April 1980	Overeenkomst over de gijzelaars lijkt in zicht, maar Iran voegt op het laatste moment nieuwe eisen toe.
24 april 1980	Poging om de gijzelaars te bevrijden mislukt. Door de crash van een van de helikopter, komen acht Amerikaanse manschappen om het leven.
Mei 1980	VS halen bondgenoten over om een embargo op Iraanse producten in te stellen.
27 juli 1980	Shah overlijdt in Egypte.
12 augustus 1980	Vorming van het eerste parlement in Iran, sinds de Raad van de Islamitische Revolutie de macht overnam in november.
22 september 1980	Irak valt Iran binnen.
September 1980	In het geheim beginnen nieuwe onderhandelingen tussen de VS en Iran, dit maal door lagere regeringsfunctionarissen.
November 1980	Presidentsverkiezingen in de Verenigde Staten.
2 november 1980	Iraanse parlement legt een aantal voorwaarden neer voor de vrijlating van de gijzelaars.
9 november 1980	Begin van onderhandelingen over de gijzelaars gevoerd door de ministers van buitenlandse zaken van beide landen. Omdat de Iraanse minister niet met zijn ambtsgenoot aan een tafel wil zitten, treedt Algerije op als bemiddelaar.
19 januari 1981	Akkoord van Algiers
20 januari 1981	Ronald Reagan geïnaugureerd als president van de VS.
20 januari 1981	Vrijlating van de gijzelaars, na 444 dagen gevangenschap.

Tabel 4 – Tijdlijn van de gebeurtenissen in de periode 1977-1981.

Na al deze verschillende stappen, heb ik per cartoon de centrale boodschap geformuleerd. In het volgende hoofdstuk zal ik hier dieper op ingaan.

RESULTATEN

Wanneer we kijken naar de verspreiding van de cartoons in de onderzochte periode (tabel 2), dan valt op dat er tot november 1978 geen cartoons zijn die direct over Iran gaan. Pas vanaf het moment dat er massademonstraties plaats vinden in Iran, onder andere bij de Amerikaanse ambassade, komt het land in beeld bij Herblock en de andere cartoonisten waarvan de cartoons in de *Washington Post* zijn verschenen. In dezelfde periode zijn er wel zes cartoons over de OPEC en zeven over het Midden-Oosten. In de cartoons over het Midden-Oosten wordt het wapenbeleid van de Verenigde Staten bekritiseerd. Bij drie van de cartoons is de centrale boodschap dat de levering van wapens een slecht idee is omdat dit in het Midden-Oosten tot een explosieve situatie zou kunnen leiden. De andere drie cartoons focussen op de politiek van Carter. De boodschap bij deze cartoons is dat Carter onduidelijk beleid voert en dat hij maar weinig bereikt. De cartoons over de OPEC gaat stuk voor stuk over de olieprijs. De centrale boodschappen die bij deze cartoons voorkomen zijn: OPEC is op geld belust; OPEC jaagt met zijn prijsverhogingen de wereldwijde inflatie op en: Westerse landen staan machteloos ten opzichte van het beleid van de OPEC.

De tweede periode die ik hier wil behandelen is de periode november 1978 tot november 1979. Dit is de periode tussen het uitbreken van massaprotesten, die uiteindelijk leidden tot de Islamitische Revolutie, en de bestorming van Amerikaanse ambassade. In deze periode verschijnen de eerste cartoons die direct over Iran gaan. In totaal zijn er 21 cartoons over Iran, 13 over de OPEC en 4 over het Midden-Oosten. Om met deze laatste te beginnen: de boodschap van alle vier de cartoons is de boodschap dat Carter een zoi heeft gemaakt van de buitenlandse politiek ten opzichte van het Midden-Oosten. Van de 13 cartoons over de OPEC, gaan er zeven over de afwachtende houding van de Amerikaanse overheid, ofwel het onvermogen om tot een goed energiebeleid te komen. Een tweede groot thema, dat vijf keer voorkomt, is de macht die de OPEC heeft op (het beleid van) de Verenigde Staten (4x) en de olieconsumerende democratieën (1x). In twee andere cartoons wordt de OPEC als dief afgebeeld, die voor eigen gewin 'steelt' van de industriële democratieën. De laatste OPEC cartoon gaat over het verband tussen prijsstijging en inflatie. De boodschap van deze cartoons is dat OPEC zichzelf uiteindelijk met de prijsverhogingen in de vingers snijdt, omdat de inflatie hen ook treft.

Van de 21 cartoons over Iran, gaan er zes over het beleid van Carter. In een cartoon wordt er zelfs openlijk aan getwijfeld of hij wel geschikt is voor het presidentschap. Wat betreft de cartoons waarbij Iran het hoofdonderwerp is: het onderwerp dat de meeste aandacht krijgt in de cartoons is de mensenrechtensituatie in Iran. Zaken die becommentarieerd worden zijn standrechtelijke executies van 'tegenstanders' zonder eerlijk proces, beperking van de persvrijheid en de beperking van de rechten van de vrouw. Deze cartoons zijn verschenen tussen begin april en begin september 1979. In deze tijd was

Figuur 3 – Herbblock, *Washington Post*, 9-3-1979

Bazargan premier van Iran. Maar in zijn cartoon van 9 maart, laat Herbblock er geen twijfel over bestaan wie volgens hem de macht in handen heeft (figuur 3). Ten slotte wil ik hier nog drie cartoons noemen, die verspreid over de periode verschenen zijn (in januari, april en augustus), waar de boodschap in wordt verkondigd, dat Khomeini even erg, of zelfs erger is dan de Shah was.

In de laatste periode, de periode tussen de bestorming van de Amerikaanse ambassade en de beëindiging van de gijzelingscrisis op 20 januari 1981, zijn in totaal 57 cartoons over Iran verschenen en slechts vijf over de OPEC. Van deze cartoons verschijnt er slechts eentje in 1980. Dit suggereert dat de situatie in Iran de aandacht opgeslokt heeft. Het thema dat centraal staat in de meeste van de cartoons in deze periode, is de gijzeling. De eerste cartoons van november 1979, hebben commentaar op het gemak waarmee Khomeini internationale verdragen aan zijn laars lapt. In totaal elf cartoons geven commentaar op het feit dat de gijzeling maar blijft voortduren en dat er maar weinig schot in de zaak zit. Een boodschap die hier aan verwant is, en die in totaal 6 keer voorkomt, is dat Carter onvoldoende doet om de gijzeling te stoppen. Maar er wordt ook commentaar geleverd op de rol van Khomeini in deze kwestie: in de loop van de

onderhandelingen verschijnen er in totaal zes cartoons waarin frustratie wordt geuit over de onderhandelingen. In deze cartoons wordt Khomeini ervan beschuldigd dat hij niet wil dat de gijzeling eindigt, dat hij de onderhandelaars aan het lijntje houdt en dat hij de eisen steeds bijstelt. Doordat de gijzelaars in zijn handen blijven, heeft Khomeini volgens vijf cartoons een grote invloed op de Amerikaanse politiek.

Ten slotte nog een laatste opvallend beeld, dat gedurende deze hele periode blijft opduiken, is de boodschap dat Iran terug gaat in de tijd. In zes cartoons worden Khomeini en Iran afgebeeld in de context van middeleeuwse voorwerpen.

CONCLUSIE

In de periode dat Carter president was, is er veel gebeurd rondom Iran. En er veranderde ook veel in het beeld dat van Iran gegeven werd. In de eerste periode die we bekeken hebben, waren er geen cartoons die direct over Iran gingen. Omdat de boodschap die in deze periode over Iran naar voren komt in de cartoons indirect is, kunnen we het beeld dat uit de cartoons naar voren komt, niet zonder meer één op één toepassen op Iran. Wat betreft de boodschap van de cartoons tot november 1978, kunnen we zeggen dat Iran, als lid van de OPEC, gezien wordt als geldbelust en als bedreiging voor de welvaart van Westerse landen. Over de regio waar Iran in ligt zeggen de cartoons dat deze politiek instabiel is en dat het daarom een slecht idee is om aan deze landen wapens te verkopen. Hierboven is al aan de orde gekomen dat de shah van Iran grote hoeveelheden wapens aanschafte. Het is dus goed mogelijk dat de cartoonist Iran op het oog had toen hij dit tekende, maar dit is niet met zekerheid vast te stellen.

In de tweede periode, die loopt van november 1978 tot november 1979, zijn er duidelijke verschillen te zien met de eerste periode. Wat betreft het beeld dat van de OPEC gegeven wordt, ligt de nadruk nu veel sterker op de macht die de olieproducerende landen hebben over de het Westen. Het beeld in de cartoons over het Midden-Oosten is verschoven van wapenhandel, naar kritiek op het beleid van Carter. Voor de cartoons die direct over Iran gaan hebben we geen vergelijkingsmateriaal. In deze cartoons wordt de slechte mensenrechtensituatie onder het bewind van Khomeini aan de kaak gesteld. Cartoonisten stellen dat Iran onder Khomeini even slecht, en waarschijnlijk slechter af is dan onder het bewind van de shah.

Na de bestorming van de ambassade, verschijnen er geen cartoons meer over de mensenrechtensituatie in Iran. Een flink deel van de aandacht van de cartoons gaat naar

de langdurigheid van de gijzeling, het beleid van Carter, de houding van Khomeini bij de onderhandelingen en de invloed en macht die Khomeini heeft op de Amerikaanse politiek. Een opvallende metafoor die in deze laatste periode verschijnt, is de Iraanse samenleving als teruggaand in de tijd.

De analyse van de cartoons heeft een duidelijke ontwikkeling in het beeld van Iran in Amerikaanse cartoons in de *Washington Post* bloot gelegd. Op een punt is mijn onderzoek een onderbouwing van het artikel van Michelmores: ik deel haar conclusie dat alle cartoons over Iran een negatieve lading hebben. Zowel degenen die direct, als degenen die indirect over Iran gaan. Maar ik heb in mijn analyse geen enkel bewijs gevonden voor de aanname van Michelmores dat cartoons over Iran primair over religie gaan. In de 133 cartoons die ik geanalyseerd heb, ben ik slechts twee moskeeën en twee moslims in gebed tegengekomen.

Dit onderzoek is klein opgezet en loopt slechts over een kleine periode. Het zou goed zijn als de hele periode tussen de Iraanse Revolutie en het heden onderzocht kon worden. En dan bij voorkeur ook uit meerdere kranten. Dat zou een goed beeld geven van het beeld van Iran in de Verenigde Staten. Om alvast een aanzetje te geven voor vervolgonderzoek, wil ik hier nog een laatste cartoon plaatsen. Dit is een cartoon door Jim Borgman, die op 31 januari 1981, dus elf dagen na het einde van de gijzelingscrisis, in de *Washington Post* is geplaatst. Het beeld van Khomeini is hier compleet anders dan in de periode die ik onderzocht heb. Khomeini is hier afgebeeld als een klein mannetje, zonder enige invloed of macht. Het zou interessant zijn om te onderzoeken hoe lang dit nieuwe beeld blijft hangen.

Figuur 4 - Jim Borgman, *Washington Post*, 31-1-1981

LITERATUURLIJST

Bantimaroudis, Philemon and Eleni Kampanellou, 'The cultural framing hypothesis. Cultural conflict indicators in *The New York Times* from 1981 to 2007', in: *Media, War & Conflict* 2 (2009), 171-190.

Berger, Arthur Asa, *Media analysis techniques* (Los Angeles etc, 2010).

Carter Jr., James E., 'State of the Union Adress' (23 januari 1980) raadpleegbaar via: <http://www.airforcemagazine.com/MagazineArchive/Documents/2010/April%202010/0410fullkeeper.pdf>

Crossen, Cynthia, 'It all began in the Basement of a Candy Store', (versie 1 augustus 2007), <http://online.wsj.com/article/SB118591182345183718.html> (24 juni 2012).

Farber, David, *Taken Hostage; the Iran's hostage crisis and America's First Encounter with Radical Islam* (Princeton, 2005).

Ellen Giarelli, 'Images of Cloning and Stem Cell Research in Editorial Cartoons in the United States', in: *Qualitative Health Research* (2006) 61-78.

Ghods, M. Reza, *Iran in the Twentieth Century; A Political History* (London, 1989).

Greenberg, Josh, 'Framing and Temporality in Political Cartoons: a Critical Analysis of Visual News Discourse', *Canadian review of sociology and anthropology* 39 (2002) 181-198.

Heller, Steven, 'Afterword', in: Robert Philippe, *Political graphics, Art as a Weapon* (New York, 1982).

Heller, Steven and Gail Anderson, *The Savage mirror: the art of contemporary caricature* (New York, 1992).

'Herblock (American cartoonist)', *Britannica Online Encyclopedia* (zonder datum)
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/262773/Herblock> (24 juni 2012).

Hess, Stephen, *The Washington Reporters* (Washington, 1981).

Hess, Stephan and Sandy Northrop, *American Political Cartoons; the evolution of a National Identity, 1754-2010* (New Brunswick, 2011).

Keddie, Nikki R., *Modern Iran; Roots and Results of Revolution* (New Haven 2003).

Kurzman, Charles, *The Unthinkable Revolution in Iran* (Cambridge, 2004).

Michelmores, Christina, 'Old Pictures in New Frames: Images of Islam and Muslims in Post World War II American Political Cartoons', in: *Journal of American & Comparative Cultures* 23 (2000), 37-51.

Morris, Ray, 'Visual Rhetoric in Political Cartoons: a Structuralist Approach', in: *Metaphor and Symbolic Activity* 8 (1993) 195-210.

Morrison, Susan, 'The Feminisation of the German Democratic Republic in Political Cartoons 1989-90', in: *Journal of Popular Culture* 25 (1992) 35-51.

Neuman, Russell W., Marion R. Just and Ann N. Crigler, *Common Knowledge: News and the Construction of Political Meaning* (Chicago, 1992).

NOS, 'Netanyahu voert druk op Iran op', (versie 6 maart 2012),
<http://nos.nl/artikel/348409-netanyahu-voert-druk-op-iran-op.html> (16 april 2012).

NOS, 'Obama: geen oorlogstaal tegen Iran', (versie 4 maart 2012)
<http://nos.nl/artikel/347952-obama-geen-oorlogstaal-tegen-iran.html> (16 april 2012).

NOS, 'Israel dreigt met aanval op Iran', (versie 6 juni 2008),
<http://nos.nl/artikel/72488-israel-dreigt-met-aanval-op-iran.html> (16 april 2012).

NOS, 'Israël overweegt nog aanval op Iran', (versie 27 juli 2009),
<http://nos.nl/artikel/92110-israel-overweegt-nog-aanval-op-iran.html> (16 april 2012).

OPEC, 'OPEC : Iran', http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/163.htm (25 juni 2012).

Philippe, Robert, *Political graphics, Art as a Weapon* (New York, 1982).

Rippin, Andrew, *Muslims; Their religious beliefs and practices* (London, 2005).

Rozell, Mark J., *The press and the carter presidency* (London, 1989).

Said, Edward, *Covering Islam* (London, 1981).

Semetko, Holli A. and Patti M. Valkenburg, 'Framing European Politics: A Content Analysis of Press and Television News', in: *Journal of Communication* 50 (2000), 93-109.